

Anna-Maija Norberg

Elevtexter i idrott och hälsa – en
textetnografisk genreanalys

Student texts in Physical Education and
Health – a text ethnographic genre analysis

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 12, Nummer 3

© 2020

10.5617/sakprosa.7794

Sammanfattning

Studien syftar till att identifiera och beskriva genrer i ämnet idrott och hälsa på högstadiet och att visa hur dessa genrer positionerar eleverna. Genom textetnografiska metoder analyseras elevtexterna med avseende på den sociala handling som de är en del av. Genrer förstås i studien som konventionaliserade sätt att handla genom text. Data har samlats in genom etnografiska metoder, och materialet består dels av elevtexter, dels av fältanteckningar och videoinspelningar från lektioner där skrivande förekom och av ljudinspelningar från lärar- och elevintervjuer. Analysen av materialet drivs på ett övergripande sätt av begreppet *ämnesdidaktisk interdiskursivitet*. Begreppet *affordans* används för att visa hur texterna bjuder in till vissa handlingar och begränsar andra. Konkret analyseras texterna med textvetenskapliga metoder. De mest framskjutna genrerna i studien har med mätning och träning av kroppen att göra. Merparten av texterna är korta och består av eller innehåller tabeller och listor. De examinerande texterna har en friare representationsform och är mer omfattande. Eleverna positioneras främst fysiologiskt utifrån sina kroppsliga förmågor, men genrernas hybriditet leder även till human- och samhällsvetenskapliga positioneringar.

Abstract

The aim of the study is to identify and describe genres in Physical Education and Health in lower secondary school and show how these genres position students. The texts students write are analyzed in terms of what they do as part of the social action which they are a part of. In the study, genre is defined as conventionalized ways of interacting through texts. The data was collected through ethnographic methods, and the material consists of student texts, fieldnotes, video recordings from lessons along with interviews with a teacher and students. *Subject didactic interdiscursivity* is an important concept applied in the analysis, and so is *affordance* which is used to analyze to what

degree the texts invite to certain types of actions while restricting others. Results show that the most prominent genres identified in the study deal with the measuring and training of the body. The students are mainly positioned physiologically according to their physical abilities, but the hybridity of the genres also allows for the positioning of students in relation to ideas from the humanities and social sciences.

Nyckelord: idrott och hälsa; genre; textetnografi; ämnesdidaktisk interdiskursivitet; affordans

Keywords: Physical education and health; genre; text ethnography; subject didactic interdiscursivity; affordance

Om författaren:

Anna-Maija Norberg har en bakgrund som lärare i svenska, svenska som andraspråk och engelska. År 2015 skrev hon en licentiatuppsats med titeln *Undervisning och bedömning i svenska på högstadiet. Elever i årskurs 7 skriver saga om och recension*. Hon är doktorand i svenska språket vid Örebro universitet och lektor på utbildningsförvaltningen i Stockholm, där hon arbetar med skolutvecklingsfrågor med inriktning på literacy. Hon är också engagerad i praktikutvecklande forskning i samarbete med lärare i svenska och svenska som andraspråk. Den pågående studien handlar om textbruk, skrivande och skrivbedömning i ämnet idrott och hälsa på högstadiet.

Elevtexter i idrott och hälsa – en textetnografisk genreanalys

Inledning och syfte

Att läsa och skriva texter är vanliga praktiker i skolan, främst förknippade med teoretiska ämnen. På senare tid har textanvändning, och kanske främst skrivande, dock ökat även i andra skolämnen, exempelvis idrottsämnet som troligen är det skolämne som minst förknippats med textanvändning. Vid en jämförelse av idrottsämnet i 167 länder konstaterades att det finns förvånansvärt stora likheter trots kulturella skillnader (Tinning, 2012), och enligt Kirk (2010, s. 1) har idén om idrott som skolämne ("Physical education") varit nästan densamma sedan mitten av 1900-talet. Det svenska idrottsämnet bytte namn till idrott och hälsa i 1994 års läroplan (Utbildningsdepartementet, 1994), varmed hälsoaspekten, som länge haft en viktig roll i idrottsämnet i de nordiska länderna¹, fick ytterligare tyngd samtidigt som fokus flyttades från görande till kunnande (Annerstedt, 2008; Svennberg, 2017). Denna trend fortsatte i en ny läroplansreform år 2011, och förmågan att analysera och uttrycka sig i tal och skrift har därmed blivit allt viktigare (jfr Svennberg & Högberg, 2018). Utbildningsreformer mot mål- och resultatstyrning av skolan, genomförda i alla nordiska länder (Annerstedt, 2008), verkar också ha bidragit till att skriftliga praktiker fått större betydelse i idrottsämnet, åtminstone i Sverige (jfr Tolgfors, 2017). En utveckling mot ett ökat hälsofokus i idrottsämnet och konsekvenser därav har även rapporterats i internationella studier (t.ex. Chan et al., 2011; Johns, 2005), liksom betydelsen av skriftliga bedömningspraktiker (t.ex. Mintah, 2003). Det finns dock ganska lite kunskap om vilka konsekvenser just ökad textanvändning har

¹ Annerstedt (2008) gör en jämförelse av styrdokumentet i idrottsämnet i Danmark, Finland, Norge och Sverige.

för idrottsämnet (se t.ex. Quennerstedt, 2006), men det finns all anledning att tro att nya *genrer* uppstår eller att befintliga förändras i sådana förändrade undervisningspraktiker (jfr Fairclough, 1992).

Ur ett text- och genrevetenskapligt perspektiv är det av intresse att undersöka genrer i den typ av sakprosa som förekommer i ett skolämne som traditionellt inte varit textmedierat och vars texter kanske fortfarande framstår som ganska osynliga (jfr Karlsson, 2006; Karlsson & Strand, 2012). Att textanvändningen ökat i idrottsundervisningen kan även ses som en indikation på att undervisningspraktiken är stadd i förändring (jfr Bhatia, 2012). Den ökade textanvändningen i idrottsämnet har inom viss idrottsämnesforskning kritiserats för att premiera skriftlig kunskap före ”förkroppsligat lärande” (Tolgfors, 2017, s. 193), vilket ytterligare motiverar en kritisk granskning av idrottsämnets genrer.

Den här studien syftar därför dels till att identifiera och beskriva genrer i ämnet idrott och hälsa på högstadiet som de kommer till uttryck i elevtexter, dels till att visa hur dessa genrer positionerar eleverna genom att erbjuda dem olika roller. Genom *textetnografiska* metoder analyseras elevtexterna med avseende på den sociala handling som de är en del av. Inom modern textforskning råder enighet om att text behöver begränsas utomspråkligt, dvs. att texter är kontextberoende; forskningen riktas in mot hur texter samspelar med, skapar och omskapar sitt sociala och kulturella sammanhang (Karlsson & Strand, 2012, s. 111–112). Denna studie är en del av denna tradition och kan alltså beskrivas som textetnografisk med ett övergripande intresse för hur texter, närmare bestämt texter skrivna av eleverna, blir och är del av praktiker i den studerade idrottsundervisningen (jfr Nord, 2012, s. 193).

På senare tid har vissa textforskare premierat genrebegreppet framför diskurs för att undersöka social förändring i texter (Björkvall, 2018). Detta har teoretiska och metodiska konsekvenser. Medan diskurser ofta kan identifieras

genom textanalys kan genre, enligt Miller (1984, s. 151), inte enbart analyseras som text; etnografiska eller andra praktikorienterade metoder är nödvändiga (Björkvall, 2018). I Bhatias (2017) kritiska genreanalys är *interdiskursiv* analys, där man söker spår av konventioner eller normer från genrer och diskurser, en nyckelkomponent. I flera fallstudier undersöker Bhatia (2017, s. 87ff) årsrapporter från företag i relation till andra professionella texter, genrer, praktiker och kulturer för att förklara hur och varför årsrapporter gått från att främst vara informerande och rapporterande till att alltmer bli marknadsförande.

Genre kan definieras på olika sätt; i den här studien förstås genrer som konventionaliserade sätt att samhandla genom text (Ledin & Nyström Höög, 2017, s. 77; jfr Miller, 1984, s. 151). Enligt Thurlow och Jaworski (2010, s. 22) positionerar genrer användarna eller deltagarna ideologiskt, vilket talar för behovet av en kritisk, snarare än enbart deskriptiv, analys av genre (Björkvall, 2018). Karlsson och Strand (2012, s. 116) beskriver vidare hur många studier behandlar genre som en utgångspunkt, snarare än ett resultat. Exempelvis gäller detta delar av forskningen om genre i skolpraktiker, vilken ofta förhåller sig på olika sätt till den så kallade genrepedagogiken (t.ex. Holmberg, 2013; Walldén, 2019). I den här studien identifieras och beskrivs, som nämnts, genrer i elevtexter i ämnet idrott och hälsa.

Forskning om ämnestraditioner i idrottsämnet

Idrottsämnet kan betraktas som en *diskursgemenskap* ("discourse community", Swales, 1990) som så att säga äger genrerna och är mer eller mindre överens om hur genrerna ser ut, hur man använder dem och vilka kommunikativa mål eller sociala handlingar som de syftar till att förverkliga (jfr Karlsson & Strand, 2012, s. 116). Genrekonventioner sätts dock hela tiden under press, bland annat av nya kommunikativa mål, och begreppet diskursgemenskap ska här inte förstås så statiskt som det kanske låter. Forskning om

ämnestraditioner i idrottsämnet ger, med två huvudspår, en bild av diskursgemenskapen och av hur den förändrats.

Det mest framträdande spåret sedan första delen av 1900-talet är en fysiologisk ämnestradition, ett slags ”fysiologism” (Quennerstedt, 2006, s. 108–109), och en närvaro av många dominanta diskursiva praktiker relaterade till kondition, hälsa, sport och idrottstekniska förmågor, vilka successivt övertar gymnastikens plats i undervisningen i Sverige och i övriga Norden (Koivusalo, 1984; Redelius & Larsson, 2010; jfr Moen, 2011; Moen et al., 2018; Mordal-Moen & Green, 2014; Rønholt, 2002). Internationell forskning visar att läroplaner i idrottsämnet premierar skolning av kroppar med drill och disciplin och en dominerande biomedicinsk syn på ämnet (Johns, 2005; Kirk, 2001; Macdonald & Hunter, 2005; Penney & Jess, 2004). Kroppen börjar alltmer ses som en maskin eller ett ting som behöver disciplineras eller tränas (Larsson & Karlefors, 2015; Kirk, 1998, 2001; Quennerstedt, 2006; Swartling Wideström, 2005; Tinning, 2012; Wright, 2000; Öhman, 2007). Internationella och svenska studier ger alltså samma bild av övervägande naturvetenskaplig syn på kroppen, en syn som också ifrågasatts för sin dualism, dvs. att tanke och kropp separeras (Tinning et al., 1993; jfr Swartling Wideström, 2005).

Parallellt med den fysiologiska ämnestraditionen och betoningen av de idrottstekniska förmågorna finns dels en betoning på lekens och friluftslivets (framför allt i Norden) betydelse, dels en estetisk tradition, bland annat kopplad till rytm, rörelsekänsla, kvalitet i rörelse, dans och inslag av kreativt skapande (Annerstedt, 2008; Carli, 2004; Larsson & Karlefors, 2015; Mattsson, 2016; Quennerstedt 2013). Swartling Widerström (2005), som undersökt uttryck för kroppsförståelse i styrdokument och idrottsämnets fackpress i Sverige, menar att såväl tävling, ensidig inriktning mot idrottsfärdigheter som naturvetenskapliga teorier blivit mindre framträdande efter 1994 års läroplan (Utbildningsdepartementet, 1994). Aspekter som psykiskt

och socialt välbefinnande, kost, friluftsliv och estetik har istället blivit mer framträdande i ämnet internationellt och i Norden, även om den estetiska, tidigare kvinnliga, traditionen fortfarande har svårt att hävda sig gentemot den mer tävlingsorienterade, manliga traditionen (Aasland et al., 2019; Gurholt & Jenssen, 2007; Kirk, 2010; Sandahl, 2005).

Kritisk genreanalys och texter i skolan

Genre definieras på delvis olika sätt inom olika genreskolor, och en av de viktigaste skillnaderna är hur genrens sociala dimension kan identifieras: textinternt eller genom etnografiska eller andra situerade analyser (Björkvall, u.u.). Den så kallade Sydneyskolan bygger på Hallidays systemisk-funktionella grammatik och har ofta en analytisk orientering mot textinterna drag, vilka emellertid relateras till olika kontexter. Fältet som bygger på Hallidays forskning är dock brett med delvis olika genreförståelser. Gemensamt är att man beskriver genrer med hög status i utbildningssammanhang i syfte att ge elever från socialt missgynnade hem tillgång till dem. Inom den nyretoriska genreforskningen motsvarar genrerna typifierade och semiotiskt medierade handlingar i en etablerad kulturkontext, vilket betyder att textinterna analyser inte är tillräckliga (Berge & Ledin, 2001; Björkvall, u.u.). En ytterligare genreskola med stort inflytande har flera beteckningar, bl.a. ESP ("English for Specific Purposes", t.ex. Swales, 1990). Inom ESP definieras en genre av de kommunikativa målen inom en diskursgemenskap, vilket i likhet med den nyretoriska skolan kräver etnografiskt inriktade studier (Berge & Ledin, 2001, s. 8; Björkvall, u.u.).

I linje med nyretoriken utgår denna studie från att genre primärt måste definieras utifrån den sociala handling som texten är en del av (Miller, 1984, s. 15). (Detta har metodologiska konsekvenser, se *Metod och material* nedan). Weber (1978, s. 7) definierar social handling som *meningsfulla handlingar i sociala kontexter*. Disciplinering av elever eller uppsatsskrivning kan

exemplifiera sociala handlingar i skolan. Alla sociala handlingar kräver förstås inte texter – viss disciplinering av elever exempelvis – men när sociala handlingar förändras för det ofta med sig en förändrad textanvändning (jfr Fairclough, 1992). Sådana förändrade praktiker kan beskrivas, förklaras och *avmystifieras* med hjälp av en kritisk genreanalys (Bhatia, 2017, s. 9). Kritisk förstås i föreliggande studie inte i första hand som ideologikritisk utan som ett sätt att öka förståelsen för varför genrerna är på ett visst sätt, när de hade kunnat vara på ett annat. Kunskapsintresset är alltså praktiskt snarare än emancipatoriskt (Björkvall, u.u.).

Genreanalysen i studien befinner sig i skärningspunkten mellan produktions- och produktorientering, något som är typiskt för textetnografiska studier (jfr Nord, 2012, s. 193). Det etnografiska perspektivet vrider uppmärksamheten mot vem som skapar texter i ämnet idrott och hälsa och hur de används i olika sammanhang. Men de etnografiska studierna pekar också ut de aspekter av själva texterna som verkar vara relevanta för en mer produkt- eller textorienterad genreanalys. I flera av de så kallade genreskolorna (se ovan) är den vanligaste analysen inriktad på olika drag och sekvenser i texter. Textsekvenser analyseras också i texterna i denna studie (se nedan), men den etnografiska undersökningen och texternas diversifierade och delvis multimodala design lyfter dock fram andra genreaspekter som mer relevanta utifrån forskningsintresset i studien: *interdiskursiva* relationer och *affordanser*. Genrer kännetecknas ofta av interdiskursiv hybriditet (Fairclough, 1992, s. 104). En analys av interdiskursivitet kan visa på vilka domäner, diskurser och genrer som en viss text knyter an till. Det rör sig alltså om en ganska abstrakt företeelse som handlar om rekontextualisering av konventioner eller normer från domäner, genrer och diskurser, vilket har implikationer för hur genrer positionerar elever (jfr Björkvall, 2003, s. 79). En genre inom idrottsundervisningen på högstadiet kan t.ex. ha interdiskursiva kopplingar till en fysiologisk eller till en estetisk ämnestradition som positionerar eleverna på vissa sätt (snarare än andra): som någon med

en kropp som kan förändras eller som någon med en kropp som kan utföra smidiga och välkoordinerade rörelser. För att undvika alltför vida interdiskursiva kopplingar begränsas den interdiskursiva analysen i den här studien till vad som kan kallas *ämnesdidaktisk interdiskursivitet*: interdiskursiviteitsanalysen grundas på så sätt i vad tidigare forskning säger om text- och ämnesstraditioner i idrottsämnet, men i vissa fall också om övriga ämnesstraditioner i skolan (se nedan).

Affordans ("affordance", Kress, 2010, s. 27) har givits ökad uppmärksamhet inom den multimodala sakprosaforskningen (Björkvall, 2018; Ledin m.fl., 2019; Westberg, 2019) för att synliggöra hur de semiotiska resurser som sakprosatexter är uppbyggda av har olika inneboende möjligheter och begränsningar för meningsskapande. Vad möjliggörs och begränsas t.ex. vid kommunikation genom bild respektive genom skrift? I genreanalysen i denna studie används begreppet för att tänka kring typen av möjligheter och begränsningar som de mer multimodala texterna i idrottsämnet erbjuder de elever som möter dem. Medan interdiskursivitet alltså positionerar deltagare i genren genom sin koppling till andra domäner positionerar affordanser genom t.ex. designval som tabeller som bjuder in till vissa semiotiska handlingar (t.ex. mäta, jämföra) snarare än andra.

Material och metod

Studien är en del av ett projekt där en skolklass idrottsundervisning följdes under tre terminer, två i årskurs 8 och en i årskurs 9, vilket innebär att eleverna är 14–15 år gamla. Läraren är i yngre medelåldern och har arbetat som lärare i 15 år. Skolan ligger i ett villaområde i Mellansverige och klassen består av 25 elever: 12 pojkar och 13 flickor. Alla elever och föräldrar lämnade informerat samtycke till deltagande. Elevnamnen är fingerade.

Den relativt långa fältstudien med etnografiska metoder bidrar till en övergripande förståelse av verksamheten, inte minst de sociala handlingarna, och möjliggör en kontextualisering av elevtexterna. Materialet till denna delstudie består dels av insamlade texter (14 av 18 skrivuppgifter, se tabell 1 nedan)² som eleverna skrev i skolan eller som skoluppgift på annan plats, dels av fältanteckningar och videoinspelningar från de 19 lektioner där skrivande förekom och av ljudinspelningar från lärar- och elevintervjuer. De insamlade texterna är lärarinitierade, och inget annat skrivande förekom på lektionerna, då eleverna endast hade tillgång till papper och penna vid de tillfällen läraren bad dem skriva. Mobiltelefonerna togs bara fram på lärarens initiativ, till exempel när eleverna gjorde ett test på karttecken i sina mobiler.

Beteckningarna i tabell 1 är texternas rubriker. För de texter som saknar rubrik har jag formulerat en beteckning, vilket markerats med en asterisk, t.ex. *Case idrottsskador. De tre första texterna i tabell 1 är protokoll som skrevs av en till tre elever som inte deltog i den praktiska aktiviteten. Alla andra texter skrevs av alla närvarande elever, två i grupp (Nummerdansen och Case idrottsskador) och de övriga enskilt, även om alla elevers texter inte samlades in av praktiska orsaker. Att det trots i vissa fall få texter är möjligt att genomföra en genreanalys beror på texternas hårt reglerade design och en begränsad möjlighet att variera textens utformning. Tre av texterna har en friare representationsform: Rörelseprogram till musik till viss del samt Case idrottsskador och framför allt Träningsdagbok.

² I tabell 4 i resultatkapitlet anges alla texter eleverna skrev som skoluppgifter, alltså även de texter som inte samlades in. Texterna beskrivs också närmare i tabell 4.

Tabell 1. Elevtexter insamlade under tre terminer.

Rubrik på elevtext	Antal insamlade texter
Beep-test	1
Hjärt- och lungräddning	1
Allbrännboll ³	1
Pulsmätning - stationer	22
UKK-test (utvärdering av kroppslig kompetens)	1
Musikanalys ”save tonight”	6
Nummerdansen	3
*Case idrottsskador	5
*Mål, metod, utvärderingssätt	22
Rörelseprogram till musik	25
Orienteringstest	25
Rädda liv och förebygga skador	23
Träningsdagbok	20
Redskapsgymnastik vt 2018	1
*Utvärdering	7
Totalt	164

Ett viktigt steg i genreanalysen är att kunna fastställa vad diskursgemenskapen egentligen behandlar som genrer. Situationer där texter används studeras därför etnografiskt för att utröna vad som är syftet med textanvändningen (jfr Swales, 1990). Även om alla texter används för ett visst syfte, får inte alla texter genrestatus. För att grovt dela in elevtexterna i genre- och icke-genretexter, används Karlssons (2006, s. 127ff) kriterier för en genretext: 1) kopplad till ett tydligt kommunikationsmönster, 2) namngiven och känd av alla, 3) kopplad till en praktik som anses viktig, 4) har högre status än andra texter och 5) sparas under en längre tid eller är åter-

³ En lekfull variant av brännboll (slåball, brentball, rundbold).

kommande. Utgångspunkten är att ju fler kriterier en text uppfyller desto starkare är textens genrestatus.

För att närmare kunna beskriva de identifierade genrerna i termer av positionering tillämpas alltså begreppen ämnesdidaktisk interdiskursivitet och affordans. Ämnesdidaktisk interdiskursivitet tillämpas på samtliga texter, medan affordans mer lämpar sig för en analys av multimodala texter som listor och tabeller. Alla listor och tabeller har alltså analyserats med hjälp av affordansbegreppet. Den interdiskursiva analysen operationaliseras på ett grundläggande plan av en analys av *framställningar* och *textsekvenser* i idrottstexterna, vilken i sin tur möjliggör en jämförelse med genrer i andra domäner. Bergh Nestlog (2017) (som utgår från Schleppegrell [2004]) kategoriserar element i elevtexter i framställningar och deras undergrupp, textsekvenser (tabell 2). De tre kategorierna av framställningar summerar de sociala syften som är typiska för deras undergrupper textsekvenser, vilka syftar på prototypiska skolbaserade genrer utifrån systemfunktionell lingvistik (Schleppegrell, 2004, s. 84). Begreppet framställning ska här ses som synonymt med begreppet *texttyp* (jfr Ledin, 1999, s. 19).⁴

Enligt Schleppegrell (2004, s. 85) utmärks den *personliga* framställningsformens återberättande sekvenser av personliga erfarenheter och realiserar språkligt bland annat med hjälp av personliga pronomen och verb i preteritum. *Informationsbaserade* framställningar utmärks av att elever rapporterar händelser i en följd (sekvens: rapportering av procedur) eller fakta (sekvens: rapportering av information). *Analytisk* framställning i form av återberättande av orsaksekvenser utmärks av nominaliseringar av händelser och av verb som realiserar orsakssamband. Analytisk framställning i form av förklarande sekvenser presenterar och tolkar fenomen och utmärks av en logisk snarare än en temporal organisation. Argumenterande och ut-

⁴ Se Ledin (1999) för en redogörelse och diskussion av olika texttypologier.

redande exposition realiseras genom modala uttryck, generalisering, klassifikation och kategorisering.⁵

Tabell 2. Framställningar och textsekvenser (Schleppegrell, 2004, s. 85; översättning och modifiering av Bergh Nestlog, 2017, s. 78).

Framställningar	Textsekvenser
Personliga	Återberättande Berättande
Informationsbaserade	Rapporterande av procedur Rapporterande av information
Analytiska	Återberättande av orsakssekvenser Förklarande Argumenterande och utredande exposition

De olika framställningarna och textsekvenserna utgör framför allt ett metodiskt verktyg för att kunna diskutera interdiskursiva kopplingar, främst i de elevtexter som har en friare representationsform. Framställningarna avslöjar också vad texten gör, som att återberätta något eller förklara något, och också vad den inte gör. Detta kan i sin tur relateras till ämnesdidaktisk interdiskursivitet, då olika ämneskulturer premierar olika framställningar. Tønnesson (2001, s. 54ff) undersöker exempelvis texttyper för att söka efter implicita bilder av vetenskap i fyra texter om historia. I skolämnet historia utmärks texterna ofta av diskuterande och argumenterade texttyper, och texterna utgår från mänskliga relationer och händelser (Hägerfelth, 2010). Beskrivning-tolkning-förklaring är enligt Blåsjö (2004, s. 241) en metodologisk uppdelning inom historieämnet på universitetsnivå. Vanliga

⁵ Se Schleppegrell (2004, s. 85) för en detaljerad beskrivning av modellen.

texttyper i naturvetenskapliga ämnen är definition, förklaring, procedur och rapportering av observation och försök, medan personliga framställningar med mänsklig närvaro inte är lika vanliga i naturvetenskapliga genrer (Danielsson, 2011; Lemke, 1990, s. 134; Shanahan & Shanahan, 2012; Unsworth, 2001). Analysen av framställningar och textsekvenser i den föreliggande studien kan alltså relateras till denna forskning för att undersöka ämnesdidaktisk interdiskursivitet.

Affordansbegreppet används, som nämnts, för att analysera tabeller och listor, som merparten av texterna antingen består av eller innehåller. Inspirerad av Ledin (2015, s. 20–21) undersöks tabellerna utifrån *kategorisering*, *interaktion* och *informationsvärde* som semiotiska principer (tabell 3).

Kategorisering innebär en visuell avgränsning som är paradigmatisks för listan och syntagmatisk, dvs. flera paradigms som relateras till varandra vertikalt och horisontellt, för tabellen.⁶ Interaktionen är sluten i ifyllda listor och tabeller, medan tomma rutor och celler inbjuder till att man fyller i dem. Informationsvärdet handlar om given respektive ny information. Det vanliga i vår skriftkultur är att den givna informationen placeras till vänster och den nya till höger. Analysen av kategorisering (lista/tabell), interaktion (sluten/öppen) och informationsvärde (given/ny) syftar till att avmystifiera hur listans/tabellens affordanser bjuder in till och begränsar olika typer av textanvändning.

Tabeller och listor bjuder alltså in till – afforderar – olika typer av handlingar för den elev som möter dem: dokumentationer av kvantitativa mått, longitudinella jämförelser osv. (jfr Ledin m.fl., 2019). Detta positionerar eleven på vissa sätt snarare än andra. Utöver detta har dessa inbjudningar interdiskursiva kopplingar: fysiologiska begrepp i en tabell i kombination med

⁶ Se Ledin (2015) för en mer ingående beskrivning och diskussion av begreppen paradigmatisks och syntagmatisk.

affordanser som inbjuder till införande av egna mätvärden talar med en hel tradition både inom och utom ämnet idrott och hälsa. Med andra ord bjuder genren in till ett visst meningsskapande och försvårar andra.

Tabell 3. Semiotisk modell för listor och tabeller (Ledin, 2015, min modifiering och förenkling).

Semiotisk princip	Realisering
A. Kategorisering A1. Paradigmatisk A2. Syntagmatisk	Visuell avgränsning Listan Tabellen
B. Interaktion B1. Sluten B2. Öppen	Visuell responspunkt Färdigkodade listor och tabeller Listor med tomma kryssrutor. Tabeller med tomma celler.
C. Informationsvärde C1. Given information C2. Ny information	Visuell placering Given information förtecknas till vänster. Ny information förtecknas till höger.

Sociala handlingar med text och genrer i idrottsämnet

Elefskrivande förekommer på 19 av periodens 64 idrottslektioner (en lektion är 60 min lång), men omfattar aldrig en hel lektion. Inlämningstexter skrivs, som nämnts, även utanför skolan. Tabell 4 visar alla texter som eleverna skrev

under studiens tre terminer, och texterna beskrivs övergripande (kolumnen *Textelement*). Texterna har kategoriserats utifrån de sociala handlingar som de är en del av och närmast syftar till att förverkliga. Dessa sociala handlingar kan på ett övergripande plan beskrivas som *övning*, *examination* och *dokumentation* (se tabell 4). På så sätt kan dessa elevtexter beskrivas som typiska skoltexter. Övningar syftar till att öva in ett ämnesinnehåll, praktiskt och teoretiskt, och har ofta en tydlig koppling till en (delvis) skriftlig *examination*. Övningstexter slängs i regel efteråt och bedöms alltså inte. *Examination* i form av prov eller inlämningsuppgift är som det låter: texten är (en del av) en uppgift som avslutar och examinerar ett ämnesområde. *Dokumentation* skiljer sig från de ovan nämnda handlingarna i och med att dess syften ibland är svårare att identifiera också med mer utvecklade etnografiska metoder, då viss *dokumentation* handlar om noteringar som görs för stunden och då kastas efteråt jämfört med till exempel *dokumentation* i tabeller som används för att jämföra något över så lång tid som tre år. Även om alla texter, som påpekats, har ett syfte, får de inte lika starkt genrestatus. I det följande görs, efter en kort introduktion och ett exempel, en analys av texternas genrestatus utifrån Karlssons (2006) kriterier för en genretext (se ovan). I tabell 4 framgår vilka genredrag respektive text innehåller.

Tabell 4. Genrer i idrott och hälsa.

Elevtexter ordnade utifrån övergripande social handling	Textelement	Genredrag utifrån Karlsson (2006)
Övningstexter: Musikanalys ”save tonight” Nummerdansen	1 A4, 1 sluten tabell, 1 öppen tabell. 1 A4, 1 sluten tabell, 1 sluten lista, 1 öppen lista, 2 instruktioner.	Namnges. Namnges.

Case idrottsskador	1 A4, svar på fyra "cases", i punktform eller löpande text.	Tydligt kommunikationsmönster (TK).
Mål, metod, utvärderingssätt	1 A4, 3 ja/nej-frågor, rader för planering av mål, metod och utvärderingssätt i löpande text.	TK, sparas, kopplad till viktig praktik.
Test på karttecken i mobilen	Bilder på karttecken som ska namnges (ej insamlad).	TK.
Examinationstexter:		
Rörelseprogram till musik	1 A4, skrivs som lista och tabell utifrån fasta rubriker	TK, sparas, hög status.
Orienteringstest	4 A4, 15 frågor, 1 karta, 6 bilder, rader och rutor för svar som ska skrivas eller ritas	TK, namnges, sparas, hög status.
Rädda liv och förebygga skador (skriftligt prov)	6 A4, 10 öppna frågor, rader för svar	TK, namnges, sparas, hög status, kopplad till viktig praktik.
Träningsdagbok	Valfritt antal A4, skrivs på dator, uppgiftsstyrd, löpande text, valfritt: tabeller, listor, bilder	TK, namnges, sparas, hög status, kopplad till viktig praktik.
Dokumenterande texter:		
Beep-test, vid 2 tillfällen	1 A4, öppen lista för resultat.	TK.
Hjärt- och lungräddning	1 A4, öppen lista för resultat.	TK.
Allbrännboll	1 A4, 1 sluten lista, 1 öppen tabell för resultat.	TK.
Simtider	1 A4, öppen lista för resultat.	TK.
Pulsmätning – stationer	2 A4, 1 sluten lista, 1 öppen lista med 7x2 observationer, 3 öppna frågor med rader för svar.	TK, namnges, sparas, kopplad till viktig praktik.

UKK-test (utvärdering av kroppslig kompetens)	1 A4, 2 öppna tabeller för fysiska test, en rad/testtillfälle för reflektion i löpande text.	TK, namnges, sparas, återkommer, kopplad till viktig praktik, hög status.
Redskapsgymnastik vt 2018	1 A4, lista med 5 ja/nej-påståenden att ta ställning till, två rader för kommentar om egen förmåga, 4 öppna frågor med rader för svar.	TK, namnges, sparas, kopplad till viktig praktik.
Utvärdering av undervisningsblock	Digital utvärdering, 7 flervalsfrågor, 2 öppna frågor (insamlat vid 2 tillfällen).	TK, namnges, sparas, återkommer, kopplad till viktig praktik.
Uppstart åk 9	1 A4, 4 frågor, rader för svar.	TK, namnges, sparas.

Ett gemensamt drag i texterna är att alla utom två har ett tydligt och känt kommunikationsmönster (se nedan). Det mest framträdande i texterna som eleverna skriver är att de är korta och ofta består av eller innehåller listor och tabeller (se tabell 4). De examinerade texterna är dock ganska omfattande, bland annat med provfrågor som afforderar analytiska framställningar med förklarande och utredande textsekvenser, vilket exemplifieras i tabell 5. I provfråga 4 efterfrågas en förklaring av tre begrepp, vilka i fråga 5 ska tillämpas på två valfria idrottsskador.

Tabell 5. Exempel på provfrågor som afforderar analytisk framställning i provet Rädsla och förebygga skador.

Framställningsform: textsekvens	Provfråga
Analytisk: förklaring	4. <i>Förklara</i> begreppen symptom, orsak, förebygga och behandling.

Analytisk: argumenterande/utredande exposition	5. Välj 2 idrottsskador som du sedan beskriver utifrån dessa 4 begrepp (<i>symptom, orsak, förebygga, behandling</i>).
--	--

Enligt läraren är *examinerande texter* nödvändiga för att elever ”som inte tar för sig på lektionerna” ska få en möjlighet att visa kunskaper, så att läraren kan ”lyfta dessa elever” i det praktiska arbetet (lärarintervju 10/4 2018). Alltså har dessa texter en hög status. Proven och träningsdagboken har också ett tydligt och känt kommunikationsmönster (fråga-svar respektive skriftlig inlämningsuppgift/dagbok), och proven benämns som prov i tal av läraren och eleverna oavsett skriftlig rubrik. Allt detta tyder på att proven och träningsdagboken kan ses som genretexter.

Musikuppvärmningen, en inlämningsuppgift, är en text där eleverna gör en musikanalys av en låt och designar en koreografi till den. Den benämns på flera olika sätt (t.ex. artistens och/eller låtens namn, Musikuppvärmning, Musikanalys, Uppvärmning, Låtanalys) av läraren och eleverna både muntligt och skriftligt, vilket kan tyda på en svag genrestatus. Att idrottslärarna på skolan i en gemensam diskussion planerar att ändra formen för denna text (mot en större reglering), kan tyda på att texten är på väg mot en starkare genrestatus. Träningsdagboken benämns just så av läraren och eleverna med två undantag (en elev skriver Träningslog och en annan Idrottsdagboken) och är kopplad till det som av många ses som kärnan i ämnet, dvs. träningen av kroppen (t.ex. Quennerstedt, 2006), vilket ger den hög genrestatus.

Övningstexterna framstår som viktiga redskap vid övningar, t.ex.

Nummerdansen där en tabell med öppen interaktion afforderar förhandling om dans i elevgrupperna. Övningstexterna uppfyller dock få kriterier för en

genretext utom Mål, metod och utvärderingssätt, en planering inför träningsdagboken och därmed en koppling till en viktig praktik. Texten har ett tydligt kommunikationsmönster (tre ja/nej-frågor och tre rubriker med tomma svarsrader), ges muntlig återkoppling på av läraren och sparas. Två övnings-texter, Musikanalys ”save tonight” och Nummerdansen, är de enda texterna där lärarens muntliga instruktioner krävs för att kommunikationsmönstret ska bli tydligt.

Bland de *dokumenterande texterna* uppfyller Beep-test, Allbrännboll, Simtider och Hjärt- och lungräddning kriteriet för ett tydligt kommunikationsmönster (protokoll över resultat av genomförd aktivitet), men inga andra kriterier för en genretext uppfylls. De digitala utvärderingarna har också ett tydligt kommunikationsmönster (digital enkät med kryss- och frisvarsfrågor). De anonyma och återkommande utvärderingarna verkar upplevas som viktiga av eleverna, då de flesta fyller i även frisvarsfälten. Utvärderingarna sparas av läraren. Alla övriga dokumenterande texter (liksom de examinerande) sparas i elevernas idrottsmappar för att tas fram i samband med utvecklingssamtal och betygssättning; alltså anser åtminstone läraren att de är viktiga. Texten Redskapsgymnastik vt 2018 handlar om självbedömning och kan kopplas till en framväxande genre inom skolan. Även Uppstart åk 9 har en fråga av självbedömningskaraktär (”Vad ska du utveckla under detta läsår?”); för övrigt efterfrågar texten bl.a. information om elevens hälsa.

UKK-test och Pulsmätning – stationer, slutligen, handlar om mätning av kroppen. Båda texterna är alltså kopplade till en praktik som anses viktig och till tydliga kommunikationsmönster (tabell respektive fråga-svar). UKK-texten har dock en starkare genrestatus i och med att den återkommer varje termin under de tre högstadietåren (se mer nedan). Den ska i slutet av årskurs 9 utgöra ett underlag för en skrivuppgift där eleverna reflekterar över sin kroppsliga utveckling under högstadiet.

De mest framskjutna genrererna, i termer av att de i högst grad uppfyller kriterierna för en genretext, är alltså utvärderingen av kroppsliga kompetenser och träningsdagboken. Även proven har genrestatus, liksom (möjligen) utvärderingarna. Som nämnts, har provens genrestatus framför allt att göra med att de är prov. Ämnesområdena som prövas, idrottsskador och orientering, framstår som viktiga men inte lika viktiga som träning och utvärdering av kroppsliga kompetenser. Nedan analyseras de två genrer som i högst grad uppfyller kriterierna för en genretext och som samtidigt exemplifierar bredden av förekommande skrivuppgifter, dvs. från en text där så gott som bara siffror skrivs in i färdiga rutor till en lång inlämningsuppgift där eleven själv skriver löpande text, konstruerar tabeller och väljer ut lämpliga bilder.

Analys av UKK-test

Utvärdering av kroppslig kompetens, UKK-test, (figur 2) är en text som skapas vid sex tillfällen under de tre högstadieåren, bland annat när eleverna gör förtest inför arbetet med träningsdagboken (se figur 1). Dokumentationen är alltså nära kopplad till de fysiska handlingarna, och som nämnts, exemplifierar texten en genre som handlar om mätning av kroppen. Eleven gör ett test, springer till sin idrottsmapp, för in resultatet och springer till nästa test. Dessutom skriver eleven en kort analys av resultaten.

Figur 1. Erik skriver in testresultat i sin idrottsmapp. 10/9 2018.

I den övre delen av texten i figur 2 har eleven Erik skrivit in resultat av fysiska test. Texten är utformad som tre tabeller på ett liggande A4-ark. I kolumnen längst till vänster i den övre tabellen anges olika kroppsliga kompetenser: explosivitet, smidighet, styrka och "valfritt". I nästa kolumn till höger anges testerna som ska mäta kompetenser, och kolumnerna därefter är avsedda för resultat vid sex olika datum, vilka ska skrivas in ovanför resultatcolumnerna.

I mitten finns en tabell med två rader utformad på samma sätt som den övre tabellen och avser konditionsmätning med hjälp av så kallat Beep-test. Tabellen längst ner avser en analys av resultaten med celler för datum längst till vänster och rader för analys till höger. Texten afforderar en öppen interaktion i tabellens tomma rutor och rader som ska fyllas med siffror och text. Tabellen afforderar också en jämförelse med tidigare resultat, och en instruktion att analysera resultaten i den nedre delen av tabellen bjuder in till ytterligare interaktion. Den "kroppsliga kompetens" som Erik afforderas i denna text är, då han inte valt någon valfri kompetens, begränsad till de förtryckta kompetenserna som utvärderats med de bestämda testerna. I termer

av framställningar och textsekvenser består texten av rapporterande av information och av återberättande och förklarande textsekvenser.

UKK-test (utvärdering av kroppslig kompetens)

Område	Test	Datum: 6/4	Datum: 7/4	Datum: 10/4	Datum: 10/4	Datum:	Datum:
		Resultat	Resultat	Resultat	Resultat	Resultat	Resultat
Explosivitet	Långhopp (cm)	1,90	1,90	1,85 cm			
Explosivitet	Höjdhopp (cm)	25	25	30 cm			
Smidighet	Harres test (tid)	15,72	15,05	14,15	14,230		
Styrka	Plankan (tid)	80 sec	90 sec	121 sec	50 sec		
Styrka	Armbävningar (antal)	2015	10	16	15		
Styrka	Tricepspress (antal)	27	25	30			
Styrka	90 grader statiskt (tid)	47	115	110			
Valfritt							

Område	Test	Datum: 3/11	Datum: 11/11	Datum: 10/4	Datum:	Datum:	Datum:
		Resultat	Resultat	Resultat	Resultat	Resultat	Resultat
Kondition	Beep-test (nivå)	12.1	11.90	11.8			

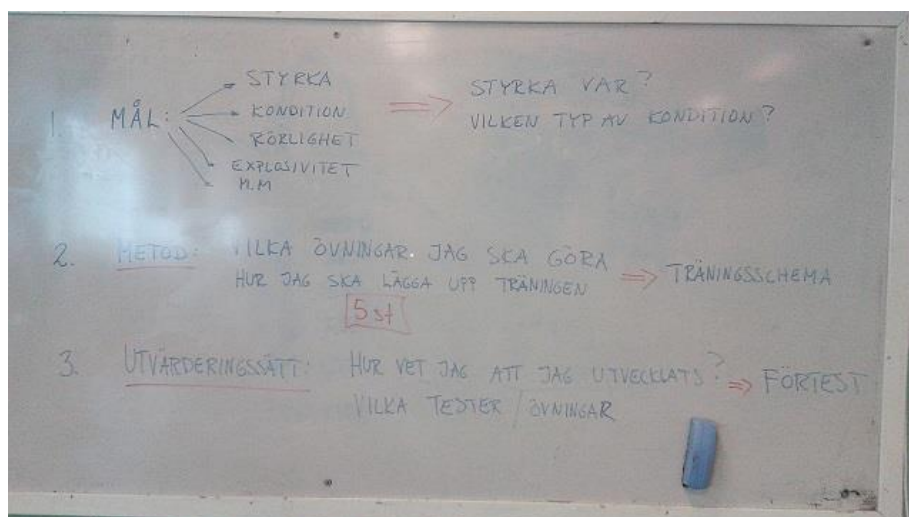
Datum	Analys (Så här tänker jag om mina resultat, saker jag var nöjd med eller vill förbättra, dagsform mm)
6/4	Jag känner mig nöjd eftersom jag förbättrade mig i alla utom styrka och explosivitet.
7/4	Jag känner mig reaktivt nöjd, jag skulle mig i tvn och hade
10/4	mig i reaktion. Jag vill få bättre resultat.
10/4	önskade mig med 7.

Figur 2. Eriks utvärdering av kroppslig kompetens. Åk 7 och 8.

UKK-texten handlar till stor del om kvantitativ mätning av kroppen, och de precisa mätresultaten relaterar interdiskursivt till en mätkultur och därmed till naturvetenskapliga genrer (jfr Öhman, 2007). Tabellformen som i sig konnoterar ordning och reda bidrar ytterligare till detta. Tabellformen med kvantitativa mätpunkter afforderar också en form av kvantitativ självrepresentation (jfr Rettberg, 2014, s. 9ff). Eleven positioneras till stor del fysiskt, dvs. utifrån sina kroppsliga förmågor. Men analysen av resultaten och dagsformen som också ska skrivas och som i Eriks text realiserar som en personlig framställning och en argumenterande/utredande exposition ("Jag känner mig nöjd, eftersom..."), pekar åtminstone delvis på en mer human- eller samhällsvetenskaplig positionering. Dock kan analysdelens skrivning om "saker jag var nöjd med eller vill förbättra" möjligen tolkas som en förväntan på ett förbättrat resultat för varje gång, och att eleven därmed positioneras som någon som vill få bättre kondition och bli fysiskt starkare, smidigare och mer explosiv.

Analys av träningsdagbok

Den elevtext som framstår som den mest krävande är träningsdagboken, en omfattande examinationsuppgift bestående av fem delar som bedöms: 1) beskrivning av nuvarande fysisk status, 2) mål, metod och utvärderingssätt, 3) träningsupplägg utifrån mål och metod, 4) dokumentation av träning i en träningsdagbok och 5) analys och utvärdering av träningsupplägg, val av metod och mål. Texten ska skrivas på dator och avslutas med en åsikt om uppgiften och en kommentar om lärdomar av den. Läraren introducerar arbetet på en teorilektion med hjälp av en PowerPoint-presentation och en skriftlig instruktion. Presentationen handlar om träningslära, hur man sätter upp och utvärderar mål och hur själva arbetet med träningsdagboken, dvs. träningen och skrivandet, ska gå till. De därpå följande idrottslektionerna ägnas åt olika typer av övningar som läraren kopplar till träningsmål. Introduktionen följs upp med en tavelgenomgång på en till teorilektion (figur 3). Då får eleverna också göra skrivuppgiften Mål, metod, utvärderingssätt. Själva träningen och skrivandet av träningsdagboken sker utanför skolan.

Figur 3. Taveltext inför arbetet med träningsdagboken. 6/9 2018.

I tabell 6 analyseras textavsnitt från tre delar av eleven Leilas träningsdagbok som är fyra A4-sidor lång och därmed för lång för att visas i helhet. Urvalet av

text visar förekommande typer av framställningar och textsekvenser. Del 3 i Leilas träningsdagbok består av en tabell över träningsupplägget och visas separat i figur 4 nedan.

Träningsdagbokens fem delar har olika syften och inbjuder till olika framställningsformer. Beskrivningen av fysisk status (del 1) och av mål, metod och utvärderingssätt (del 2) inbjuder till informationsbaserad och analytisk framställning. Själva dagboksdelen med dokumentationen av träningen (del 4) inbjuder till både rapportering av träningens innehåll och till personligt återberättande om hur det kändes att träna. Analysen och utvärderingen av träningen (del 5) inbjuder till såväl informationsbaserad, analytisk som personlig framställning. Del 3 (figur 4 nedan) är en tabell över de fem veckornas träning. Den afforderar en överblick över vilka dagar Leila tränar respektive vilar och vad träningen består av.

förbättra nästa löppass, jag kanske tänker mer på tekniken nästa gång...
inte blir lika tufft, eller att jag ökar tempot. Jag tänker även att jag kör ett lugnt löppass i veckan så att min kropp får vila lite men ändå hålla igång.

Del 3:

	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	Söndag
Vecka 1	Annan träning (kondition+stryka)	Vilodag	5km	5km	Vilodag	5km	Vilodag
Vecka 2	Annan träning (kondition+stryka)	Vilodag	6km	Intervaller	Vilodag	10km	Vilodag
Vecka 3	Annan träning (kondition+stryka)	Vilodag	7km	Intervaller	Vilodag	10km	Vilodag
Vecka 4	Annan träning (kondition+stryka)	Vilodag	8km	Intervaller	Vilodag	10km	Vilodag
Vecka 5	Annan träning	Vilodag	10km	Lugnt löppass	Vilodag	10km	Vilodag

Figur 4. Del 3: träningsupplägg i Leilas träningsdagbok. Hösttermin åk 9.

Den informationsbaserade framställningen dominerar i form av rapportering med hjälp av ord och begrepp från träningslära (t.ex. kondition, del 1; intervaller, del 4 och ta ut sig maximalt, del 5 i tabell 6). Även analytisk framställning är vanlig i Leilas text, både i form av exposition och orsakssamband

som hämtas från träningslära eller från personlig erfarenhet. Träningsdagboken möjliggör alltså en nyanserad bild av träningen i och med att Leila skriver om sin träning både informationsbaserat, analytiskt och personligt reflekterande.

Tabell 6. Språkliga drag i Leilas träningsdagbok. Hösttermin åk 9.

Elevtext	Framställning	Textsekvens
Del 1: I nuläget <i>tränar</i> jag minst fyra gånger i veckan så /---/ <i>Därför</i> väljer jag att ha kondition som träningsmål	Informationsbaserad Analytisk	Rapporterande av information Argumenterande/utredande exposition
Del 4: 22/9 Idag <i>sprang jag 6 km, varierade med intervaller på 400m.</i> Det gick bra, var lika jobbigt som intervaller brukar vara men <i>det kändes väldigt bra och jag</i> kände att min kropp var lätt att handskas med/---/ 6/10 /---/ kalvruset /-- / <i>alltså</i> ett lopp man sprang med gytta till midjan. /---/	Informationsbaserad Personlig Analytisk	Rapporterande av information Återberättande Förklaring
Del 5: Jag klarade mitt <i>mål</i> men de här fem veckorna <i>har inte varit lätta.</i> /---/ Det var även jobbigare med intervaller <i>eftersom</i> att man måste ta ut sig maximalt en viss sträcka <i>vilket</i> var väldigt ansträngande /-- / Det som jag <i>kunde ändrat</i> på för att min träning skulle blivit bättre var att <i>kanske</i> ha ett lite högre mål./--/	Informationsbaserad Personlig Analytisk	Rapporterande av information Återberättande Återberättande av orsakssamband Argumenterande/utredande exposition

Träningsdagboken kan interdiskursivt till stor del kopplas till en träningsdiskurs där kroppen ses som en maskin eller ett ting som behöver disciplineras eller tränas (t.ex. Quennerstedt, 2006). I det ingår en procedur med ett mål eller syfte, en metod och ett resultat som jämförs med ingångsläget, vilket kan jämföras med en naturvetenskaplig laboration (se t.ex. Danielsson, 2011, s. 163 för en översikt av genredrag i naturvetenskapliga ämnesdiskurser). Det kvantitativa syns även i figur 4 i form av löppassens längd. Men eleven förväntas också reflektera över träningen och resultatet, vilket har ett mer kvalitativt fokus och därmed andra interdiskursiva kopplingar. Även om eleven också i den här texten främst positioneras fysiskt och mätbart, finns här inslag som positionerar eleven som någon som reflekterar över lärdomar både på en personlig och en mer övergripande nivå. De personliga, återberättande sekvenserna ger Leila en möjlighet att positionera sig själv som någon som har en kropp som är lätt att handskas med, något som framstår som en känsla snarare än ett mätresultat.

Leila och hennes klasskamrater beskriver träningsdagboken som en bra uppgift där de själva bestämmer vad som är viktigt jämfört med prov där läraren bestämmer det. Enligt eleverna har träningsdagboken ”mer kontakt med idrotten” än proven. De jämför och finner likheter men också skillnader med resonerande uppgifter i historieämnet och menar att om något ska vara skriftligt i idrottsämnet, så är det denna uppgift som också bidrar till att de vill fortsätta att träna. Inte minst schemat de gjort över träningen (jfr figur 4) lockar till en fortsättning, säger de (Elevintervju 18/10 2018). Träningsdagboken ses alltså av eleverna som en ämnesrelevant uppgift som ger dem möjlighet att positionera sig själva, både som någon som tränar och som någon som tränar på ett specifikt, självvalt sätt.

Som genre kan träningsdagboken beskrivas som en examinationsuppgift som består av flera handlingar: bestämma mål och metod (bl.a. genom informationssökning i olika källor), mäta fysisk status genom ett förtest, träna

under fem veckor, skriva dagboksanteckningar och mäta fysisk status genom ett eftertest. Allt detta ska dokumenteras snyggt i dator, gärna med bilder och andra grafiska hjälpmedel, vilket gör att texten får ett potentiellt bestående värde även utanför examinationen. Med tanke på att eleverna också lyfter fram den bestående effekten (se ovan), kan man säga att träningsdagboken inte bara förverkligar examinationen utan också formar elever till individer som kan och vill träna sina kroppar.

Sammanfattande diskussion

Syftet med studien har varit att identifiera och beskriva genrer i idrottsämnet, och mer precist hur dessa genrer positionerar eleverna. De identifierade genrererna kan kopplas till tre övergripande sociala handlingar: övning, examination och dokumentation. Starkast genrestatus har examinerande texter och texter som dokumenterar resultat av fysiska test. Även utvärderingar av undervisningen har relativt stark genrestatus. Merparten av texterna är korta och består av eller innehåller tabeller och listor. De examinerande texterna har en friare representationsform och är mer omfattande. Texterna skrivs i regel i nära anslutning till praktisk aktivitet. Interdiskursivt kan texterna främst kopplas till en fysiologisk ämnestradition och till naturvetenskapliga genrer. Dock finns exempel på kopplingar till human- och samhällsvetenskapliga genrer.

Eleverna positioneras framför allt fysiskt: som någon som vill och kan träna och förbättra sin fysik. Men eleverna positioneras samtidigt som någon som reflekterar över och drar lärdom av träning och fysiska test. Andra roller som eleverna erbjuds är som kreativa eller personligt återberättande skribenter och som skolelever som presenterar ämneskunskaper genom informationsbaserat skrivande. Eleverna ges också viss möjlighet att välja hur de vill positionera sig inom ämnets ramar. De generella slutsatser som kan dras är dels att positioneringen av eleverna först och främst beror på de inter-

diskursiva kopplingarna, dvs. om genre-element hämtas från naturvetenskapliga eller human- och samhällsvetenskapliga genrer, dels att idrottsämnets genrer både liknar och skiljer sig från genrer i andra skolämnena. Studiens resultat diskuteras i det följande.

Eleverna skriver texter som en del av många praktiska och teoretiska aktiviteter, och texterna används på ett funktionellt sätt i undervisningen: som redskap för meningsskapande, dokumentation och reflektion och som underlag för bedömning. Språkligt utmärks texterna i studien av informationsbaserad och analytisk framställning. Träningsdagboken och även många av provfrågorna kräver ett relativt avancerat skrivande med bland annat argumenterande/utredande exposition. Exposition, dvs. förklarande text, används för att elever ska utveckla och redovisa sin förståelse av mer komplexa företeelser i olika ämnen, och har uppmärksammats som avgörande för framgången under senare skolår (Holmberg, 2013, s. 53–54; Schleppegrell, 2004, s. 87). Att personlig framställning är den minst förekommande beror troligen på ämnesfokuset, vilket tycks premiera informationsbaserad och analytisk framställning.

Tabellen används flitigt som resurs, vilket förefaller funktionellt för ämnet. Tabellens affordans att göra handlingar över tid, som fysiska test under tre år, enkelt överblickbara och jämförbara gör tabellen till ett kraftfullt verktyg (Ledin, 2015; jfr Björkvall, 2018). Att tabellernas (och ibland listornas) interaktion är öppen, dvs. att eleverna kompletterar eller förhandlar om innehållet, gör dem till användbara pedagogiska verktyg.

Att de flesta elevtexterna är korta, ganska hårt reglerade och nära integrerade i praktiskt arbete, liksom förekomsten av elevskrivande på begränsat antal lektioner (knappt 30% och alltid bara del av lektion), gör att skrivandet framstår som funktionellt i ett ämne där praktiska rörelseaktiviteter är det mest centrala innehållet (jfr Klinkenberg & Bentley, 2018). Även träningsdag-

boken, som är en längre text, skrivs i nära anslutning till praktisk aktivitet. De sociala handlingarna kopplade till texterna är alltså annorlunda än i exempelvis svenskämnet eller i biologi, och texterna kan till fullo förstås bara i relation till de sociala handlingar och praktiker som de är en del av (jfr Björkvall, 2018). Till synes enkla texter, som tabeller som fylls i med siffror, blir logiska och meningsfulla när de kopplas till sitt sociala sammanhang och till de affordanser och interdiskursiva referenser de omfattar. Att dokumentera resultat av fysiska test i tabellform vid upprepade tillfällen framstår som meningsfullt och logiskt i ett ämne där träning och kroppslig utveckling premieras.

Att olika discipliner ställer olika krav på texters innehåll, form och syfte leder i förlängningen till genrer i betydelsen konventionaliserade sätt att (sam)handla genom texter (Ledin & Nyström Höög, 2017, s. 77). Enligt Miller (1984, s. 14) är grunden för att en genre ska uppstå att en situation uppfattas som återkommande och därmed ger upphov till likartade retoriska strategier. Däremot kan texternas utformning och interna villkor variera (Ledin, 1999, s. 24). Att föra protokoll över tävlingsresultat är en välkänd genre inom sport och idrott och förekommer också i studien, även om alla elever inte skriver sådana protokoll. Däremot skriver alla elever texter som har med mätning av kroppen att göra, vilka kanske kan betecknas som framväxande ämnes-specifika genrer inom idrottsämnet, inte minst med tanke på att sådana genrer även förekommer i träningspraktiker utanför skolan, som vid användning av pulsklockor och träningsbloggar (jfr Miller & Shepherd, 2004; Rettberg, 2014). Genreuppsättningen i dagens idrotts- och hälsoämne indikerar också att den betoning på tävling som varit typisk i idrottsämnet gett plats för en syn som handlar om att träna och förbättra sig själv och sin kropp istället för att besegra andra (jfr Öhman, 2007; Swartling Widerström, 2005).

Enligt Thurlow och Jaworski (2010, s. 22; jfr Björkvall, 2018) positionerar genre användarna eller deltagarna ideologiskt. Merparten av elevtexterna

har interdiskursiva kopplingar till domäner med en naturvetenskaplig syn på kroppen (jfr Öhman, 2007; Quennerstedt, 2006). Det finns dock exempel på interdiskursiva kopplingar till human- och samhällsvetenskapliga domäner och på att en och samma text innehåller element från olika domäner, dvs. att det finns olika positioneringar i en och samma genre. Ett exempel på hybriditet som leder till olika ideologiska positioneringar och ger en möjlighet för eleverna att åtminstone till viss del positionera sig själva, är de återberättande och reflekterande inslagen i träningsdagboken och UKK-texten. Att det naturvetenskapliga kunskapsområdet flätas samman med de samhällsvetenskapliga och humanistiska, och att kunskaperna relateras till elevernas "livsvärld", är uttryck för en integrerad kroppsförståelse, vilket innebär att kropp och rörelse angår hela livet och inte bara skolämnet idrott och hälsa (Swartling Wideström, 2005, s. 201ff). Här har hela skolan ett gemensamt ansvar, liksom förstås läroplansförfattare och lärarutbildare.

Språkligt positioneras eleverna som skolelever som presenterar ämneskunskaper på förväntat sätt, dvs. främst genom informationsbaserade framställningar (jfr Schleppegrell 2004, s. 74). I viss utsträckning positioneras eleverna som kreativa skribenter i samband med musikuppvärmningen, då de får välja musik och designa egen koreografi (jfr Quennerstedt, 2013). Träningsdagboken innehåller personlig framställning i form av återberättande sekvenser, men det förekommer inget berättande skrivande. Enligt Bergh Nestlog (2017, s. 94) vore det önskvärt att unga elever fick skriva narrativt i exempelvis naturvetenskapliga ämnen, för att därigenom öka intresset för naturvetenskap. Att det personliga skrivandet så som bloggande ökar i samhället i stort är kanske ett ytterligare argument för narrativa texter i skolan. Narrativt skrivande kan också vara ett sätt för elever att själva bestämma hur de vill positionera sig som elever i olika skolämnen, som i dansundervisning i idrottsämnet (Mattsson, 2016). Men man kan också hävda att resultattabeller, sedda som kvantitativa självrepresentationer, kan ses som idrottsämnets narrativ. Eleverna i studien använder data, både i träningsdagboken och uti-

från UKK-textens tabeller för att, som Rettberg (2014, s. 71) skriver, justera de berättelser om sig själva som de redan berättar och samtidigt använda sina livsberättelser för att justera, ursäkta och förstå sina data.

Att elevtexter på ovan beskrivna sätt förefaller ämnesspecifika torde bidra till deras potential till meningsskapande inom idrottsämnet. *Vilket* meningsskapande som möjliggörs, är avhängigt av huruvida genrerna anknyter till naturvetenskapliga snarare än humanistiska eller samhällsvetenskapliga genrer – eller till både och. Det är också avhängigt av hur genrerna anpassas till den pedagogiska verksamheten och vilka affordanser de därmed omfattar. Genreanalysen i den här studien visar tydligt att elementen till genrerna främst hämtas från fysiologiska domäner, vilket förklarar varför texterna och handlingarna ser ut som de gör. I tider av social förändring och när skolämnenas i allmänhet och idrottsämnets textlandskap i synnerhet är under förändring behövs fler studier som utröner hur elever positioneras genom genrer och deras ideologiska arbete och vilken roll skolan därmed spelar i den sociala förändringen.

Litteraturlista

Aasland, E., Walseth, K. & Engelsrud, G. (2019). The constitution of the 'able' and 'less able' student in physical education in Norway. *Sport, Education and Society*, 24(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1622521>

Annerstedt, C. (2008). Physical education in Scandinavia with a focus on Sweden: A comparative perspective. *Physical Education and Sport Pedagogy: Swedish Physical Education Research*, 13(4), 303–318. <https://nih.brage.unit.no/nih-xmlui/handle/11250/170487>

Berge, K. L. & Ledin, P. (2001). Perspektiv på Genre. *Rhetorica Scandinavica*, 18, 4–16. <https://www.retorikforlaget.se/temaintro-retorik-a-genre/>

Bergh Nestlog, E. (2017). De första naturvetenskapliga skoltexterna. *Educare - Vetenskapliga Skrifter*, 1, 72–98. <https://doi.org/10.24834/educare.2017.1.5>

Bhatia, V. (2012). Critical reflections on genre analysis. *Iberica*, 24(fall), 17–28. https://www.researchgate.net/publication/279756856_Critical_reflections_on_genre_analysis

Bhatia, V. (2017). *Critical genre analysis: Investigating interdiscursive performance in professional practice*. Milton Park, Abingdon, Oxon: New York, NY: Routledge. <https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.4324%2F9781315690315>

Björkvall, A. (2003). *Svensk reklam och dess modelläsare* (Stockholm studies in Scandinavian philology, N.S., 31). Stockholm: Almqvist & Wiksell International. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Asu%3Adiva-82686>

Björkqvall, A. (2018). Critical genre analysis of management texts in the public sector: Towards a theoretical and methodological framework. I D. Wojahn, C. Seiler Brylla & G. Westberg (Red.), *Kritiska text- och diskursstudier* (s. 57–79). Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola.

https://bibl.sh.se/skriftserier/hogskolans_skriftserier/Kritiska_text-_och_diskursstudier/diva2_1189343.aspx

Björkqvall, A. (u.u.). The critical analysis of genre and social action. I A. De Fina & A. Georgakopoulou (Red.), *The Cambridge Handbook of Discourse Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Blåsjö, M. (2004). *Studenters skrivande i två kunskapsbyggande miljöer*. Stockholm studies in Scandinavian philology, 2004.

Carli, B. (2004). *The Making and Breaking of a Female Culture: The History of Swedish Physical Education 'in a Different Voice'*. Göteborg: Göteborg Studies in Educational Sciences, 203.

<https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/16180>

Chan, K., Hay, P. & Tinning, R. (2011). Understanding the Pedagogic Discourse of Assessment in Physical Education. *Asia-Pacific Journal of Health, Sport and Physical Education*, 2(1), 3–18. [https://doi-](https://doi-org.db.ub.oru.se/10.1080/18377122.2011.9730340)

[org.db.ub.oru.se/10.1080/18377122.2011.9730340](https://doi-org.db.ub.oru.se/10.1080/18377122.2011.9730340)

Danielsson, K. (2011). Att närma sig en naturvetenskaplig diskurs. Text och textanvändning i svenska och finlandssvenska kemiklassrum. I I. Eriksson (Red.), *Kemiundervisning, text och textbruk i finlandssvenska och svenska skolor – en komparativ tvärvetenskaplig studie*. SKIP-rapport (s. 161–237). Stockholm: Stockholms universitets förlag.

<https://ilib.eu/book/3699390/a6f669?regionChanged=&redirect=18895209>

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

Gurholt, K. & Jensen, R. (2007). Reformpedagogikkens innpass i kroppsøvningsfaget. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*, 91(6), 447–459.

<https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1622521>

Holmberg, P. (2013). Att skriva förklarande text. Text som deltagande i praktiker och aktiviteter. I S. Hållsten, H. S. Rehnberg & D. Wojahn (Red.), *Text, kontext och betydelse. Sex nordiska studier i systemiskfunktionell lingvistik* (s. 53–72). Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola.

https://bibl.sh.se/skriftserier/hogskolans_skriftserier/Text_kontext_och_betydelse/diva2_655788.aspx

Hägerfelth, G. (2010). Att förstå och skapa texter i samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga ämnen. I M. Olofsson (Red.), *Symposium 2009. Genrer och funktionellt språk i teori och praktik* (s. 188–204). Stockholm: Stockholms universitets förlag: Nationellt centrum för svenska som andraspråk.

Johns, D. P. (2005). Recontextualizing and delivering the biomedical model as a physical education curriculum. *Sport, Education and Society*, 10(1), 69–84.

<https://doi.org/10.1080/1357332052000298811>

Karlsson, A-M. (2006). *En arbetsdag i skriftsamhället. Ett etnografiskt perspektiv på skriftanvändning i vanliga yrken*. Stockholm: Språkrådet.

Karlsson, A-M. & Strand, H. (2012). Text i verksamhet: Mot en samlad förståelse. *Språk och stil*, 22(1), 110–134.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Auu%3Adiva-175655>

Kirk, D. (1998). *Schooling Bodies. School Practice and Public Discourse 1880–1950*. London and Washington: Leicester University Press.

Kirk, D. (2001). Schooling bodies through physical education: Insights from social epistemology and curriculum history. *Studies in Philosophy and Education*, 20(6), 475–487.

<https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.1023%2FA%3A1012226215110>

Kirk, D. (2010). *Physical education futures*. London: Routledge.

Klinkenborg, A. & Bentley, E. (2018). Writing Possibilities in Physical Education. *Kappa Delta Pi Record*, 54(2), 67–71.

<https://doi.org/10.1080/00228958.2018.1443647>

Koivusalo, I. (1984). Gymnastics as a subject in Finnish secondary schools between 1843 and 1917. I M. Ilmarinen (Red.), *Sport and International Understanding* (s. 330–334). Springer, Berlin, Heidelberg.

Kress, G. (2010). *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. Abingdon & New York: Routledge.

Larsson, H. & Karlefors, I. (2015). Physical education cultures in Sweden: fitness, sports, dancing...learning? *Sport, Education and Society*, 20(5), 573–587. <https://doi.org/10.1080/13573322.2014.979143>

Ledin, P. (2015). Listans och tabellens semiotik. *Sakprosa* 7(1), 1–25.

<https://doi.org/10.5617/sakprosa.947>

Ledin, P. (1999). *Texter och textslag: En teoretisk diskussion* (Svensk sakprosa, 27).

Ledin, P. & Nyström Höög, C. (2017). Från sats och mening till form och färg. I D. Håkansson & A-M. Karlsson (Red.), *Varför språkvetenskap?*

Kunskapsintressen, studieobjekt och drivkrafter (s. 75–90). Lund: Studentlitteratur.

Ledin, P., Nyström Höög, C., Tønnesson, J. & Westberg, G. (2019). Den multimodala sakprosan: The Multi-modal Non-fiction ('sakprosa'). *Sakprosa*, 11(4), 1–50. <https://doi.org/10.5617/sakprosa.7072>

Lemke, J. L. (1990). *Talking Science. Language, learning and values*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation.

Macdonald, D. & Hunter, L. (2005). Lessons Learned ... About Curriculum: Five Years on and Half a World Away. *Journal of Teaching in Physical Education*, 24(2), 111–126.
<https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.1123%2Fjtp.24.2.111>

Mattsson, T. (2016). *Expressiva dansuppsdrag. Utmanande läraruppgifter i ämnet idrott och hälsa*. Malmö Studies in Sport Sciences, vol. 23.

Miller, C. R. (1984). Genre as social action. *Quarterly Journal of Speech* 70, 151–167. <https://doi.org/10.1080/00335638409383686>

Miller, C. R. & Shepherd, D. (2004). Blogging as Social Action: A Genre Analysis of the Weblog. University of Minnesota. Retrieved from the University of Minnesota Digital Conservancy, <http://hdl.handle.net/11299/172818>.

Mintah, J. K. (2003). Authentic assessment in physical education: Prevalence of use and perceived impact on students' self-concept, motivation, and skill achievement. *Measurement in physical education and exercise science*, 7(3), 161–174. https://doi.org/10.1207/S15327841MPEE0703_03

Moen, K. M. (2011). "*Shaking or stirring*?" *A case study of physical education teacher education in Norway* (Doctoral dissertation). Norwegian School of Sports Sciences, Oslo. <http://hdl.handle.net/11250/171359>

Moen, K., Westlie, K. & Skille, E. (2018). The Changing Room in Physical Education as Cross Roads Between Fields and Curricula: The Experiences of Norwegian Students. *SAGE Open*, 8(4), SAGE Open, December 2018, Vol.8(4). <https://doi.org/10.1177%2F2158244018818926>

Mordal-Moen, K. & Green, K. (2014). Physical education teacher education in Norway: The perceptions of student teachers. *Sport, Education and Society*, 19(6), 806–823. <https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.1080%2F13573322.2012.719867>

Nord, A. (2012). Varför textanalys? Den språkvetenskapliga textanalysen i högre utbildning ur ett textforskningsperspektiv. *Språk och stil*, 22(1), 187–212. <https://gup.ub.gu.se/publication/159065>

Penney, D. & Jess, M. (2004). Physical Education and Physically Active Lives: A lifelong approach to curriculum development. *Sport, Education and Society*, 9(2), 269–287. <https://doi.org/10.1080/1357332042000233985>

Quennerstedt, M. (2006). *Att lära sig hälsa*. Örebro studies in Education 15. Örebro universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-463>

Quennerstedt, M. (2013). Practical epistemologies in physical education practice. *Sport, Education and Society*, 18(3), 311–333. <https://doi.org/10.1080/13573322.2011.582245>

Redelius, K. & Larsson, H. (2010). Physical education in Scandinavia: An overview and some educational challenges. *Sport in Society*, 13(4), 691–703.

<https://doi.org/10.1080/17430431003616464>

Rettberg, J. (2014). *Seeing Ourselves Through Technology: How We Use Selfies, Blogs and Wearable Devices to See and Shape Ourselves*.

<https://link.springer.com/book/10.1057%2F9781137476661>

Rønholt, H. (2002). 'It's Only the Sissies ...': Analysis of Teaching and Learning Processes in Physical Education: A Contribution to the Hidden Curriculum. *Sport, Education and Society*, 7(1), 25–36.

<https://doi.org/10.1080/13573320120113558>

Sandahl, B. (2005). *Ett ämne för alla – normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962–2002*. Stockholm: Carlssons.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-489>

Schleppegrell, M. J. (2004). *The language of schooling: A functional linguistics perspective*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Shanahan, T. & Shanahan, C. (2012). What is disciplinary literacy and why does it matter? *Topics in language disorders* 32(1), 7–18.

<https://www.researchgate.net/deref/http%3A%2F%2Fdx.doi.org%2F10.1097%2FTLD.0b013e318244557a>

Svennberg, L. (2017). *Grading in physical education*. Gymnastik- och idrottshögskolan, GIH, Institutionen för idrotts- och hälsovetenskap. University of Gävle.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Agih%3Adiva-4715>

Svennberg, L. & Högberg, H. (2018). Who gains? Sociological parameters for obtaining high grades in physical education. *Nordic Journal of Studies in*

Educational Policy, 4(1), 48–60.

<https://doi.org/10.1080/20020317.2018.1440112>

Swales, J. (1990). *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge University Press, Cambridge.

Swartling Widerström, K. (2005). *Att ha eller vara kropp: En textanalytisk studie av skolämnet idrott och hälsa*. Örebro: Örebro universitet: Örebro universitetsbibliotek. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:oru:diva-96>

Thurlow, C. & Jaworski, A. (2010). *Tourism discourse. Language and global mobility*. New York: Palgrave Macmillan.

Tinning, R. (2012). The idea of physical education: a memetic perspective. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 17(2), 115–12.

<https://doi.org/10.1080/17408989.2011.582488>

Tinning, R., Kirk, D. & Evans, J. (1993): *Learning to Teach Physical Education*. Sydney: Prentice Hall.

Tolgfors, B. (2017). *Bedömning för vilket lärande: En studie av vad bedömning för lärande blir och gör i ämnet idrott och hälsa*. Örebro Studies in Sport Sciences, 2017.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Aoru%3Adiva-56017>

Tønnesson, J. L. (2001). *Vitenskapens stemmer. Vitenskapsbilder, dialogisme og forskernærver i fire historiefaglige tekster for allmennheten*. Sakprosa. Skrifter fra prosjektmiljøet norsk sakprosa nr 2.

<http://urn.nb.no/URN:NBN:no-10470>

Unsworth, L. (2001). *Teaching multiliteracies across the curriculum. Changing contexts of text and image in classroom practice*. New York: Open University Press.

Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna: Lpo 94: Lpf 94*. Stockholm: Utbildningsdep.: [Fritze].

Walldén, R. (2019). *Genom genrens lins: Pedagogisk kommunikation i tidigare skolår*. Malmö Studies in Educational Sciences, No 84.

<https://doi.org/10.24834/2043/26799>

Weber, M. (1978) [1922]. The nature of social action. I W.G. Runciman (Red.), *Max Weber: Selections in translation*. Cambridge: Cambridge University Press. 7-32.

Westberg, G. (2019). Klädsam autenticitet: Om det äkta som resurs och vara. *Sakprosa*, 11(7), 1–34. <https://journals.uio.no/sakprosa/issue/view/669>

Wright, J. (2000). Bodies, Meanings and Movement: A Comparison of the Language of a Physical Education Lesson and a Feldenkrais Movement Class. *Sport, Education and Society*, 5(1), 35–49.

<https://doi.org/10.1080/135733200114424>

Öhman, M. (2007). *Kropp och makt i rörelse*. Örebro Studies in Sociology, 2007. <https://libris.kb.se/bib/10549087>